

УДК 159.9.07:378.018.8:373.3.011.3-051

DOI: 10.31499/2307-4914.1(23).2021.232756

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РІВНЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Муковіз Олексій, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії початкового навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0001-9262-9209

E-mail: alexsmukovoz@gmail.com

У статті досліджено рівні розвитку професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи. Визначено діагностичні блоки: теоретико-методична та психолого-педагогічна підготовка. Розвиток професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи потребує удосконалення, що можливе за таких умов: забезпечення готовності особистості до дистанційного навчання; організаційно-технічного забезпечення дистанційного навчання; навчально-методичного забезпечення дистанційного навчання; організації процесу дистанційного навчання на особистісній основі; неперервності психолого-педагогічного супроводу дистанційного навчання; системності підвищення кваліфікації організаторів дистанційного навчання.

***Ключові слова:** професійно-педагогічна компетентність, експериментальна група, контрольна група, учителі початкової школи, викладачі, педагогічний експеримент, дистанційне навчання, діагностика.*

EXPERIMENTAL VALIDATION OF THE DEVELOPMENT LEVEL OF A PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Mukoviz Oleksii, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Theory of Primary Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-9262-9209

E-mail: alexsmukovoz@gmail.com

The paper presents the stating stage of the pedagogical experiment in which the levels of the development of a professional-pedagogical competence of primary school teachers have been studied. We used the following research methods: observation, conversations and testing. Diagnostic blocks of a professional-pedagogical competence of primary school teachers were identified: theoretical-methodological and psychological-pedagogical training. The total number of the participants of the pedagogical experiment was 1960 people, including 960 people in an experimental group and 952 people in a control group, besides 48 teachers-experts from pedagogical universities were involved. Statistical results of the interviewing were summed up taking into account the number of questions, the highest possible number of points received for the answers to the questions, and the total number of points according to the level of a block development that was evaluated. We state that as far as the level of a theoretical-methodological training is concerned (knowledge and skills of theoretical principles of a professional-pedagogical activity; knowledge and skills of the use of the methods of a professional-

pedagogical activity; knowledge of the history of the development and a current state of the achievements in a professional-pedagogical activity), big amount of primary school teachers corresponded to a sufficient level. This can be explained with teaching the subjects of humane and fundamental training at pedagogical universities. The results of the experiment have shown that the process of the development of a professional-pedagogical competence of primary school teachers requires the improvement, it becomes possible with providing the readiness of an individual for distance education; the organizational-technical support of distance education; the teaching-methodological support of distance education; the organization of the process of distance education on an individual basis; a continuous psychological-pedagogical support of distance education; a system improvement of the qualification of distance education organizers.

Keywords: *professional-pedagogical competence, experimental group, control group, primary school teachers, university teachers, pedagogical experiment, distance education, diagnostics.*

Перехід до нової системи суспільних відносин посилює вимоги до професійної компетентності фахівців. Вони повинні творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання, вільно орієнтуватися у потоці інформації. Необхідність підвищення рівня фахової підготовки є характерною ознакою сьогодення в усіх сферах педагогічної діяльності. Особливої актуальності це питання набуває для вчителів початкової школи. Основні вимоги до сучасного вчителя відображені у таких основних нормативних документах: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року, Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. З огляду на це, фахова підготовка майбутніх учителів початкової школи, їхній компетентнісний розвиток нерозривно пов'язані зі здатністю до самоосвітньої пізнавальної діяльності.

Різномасштабні проблеми професійної підготовки педагогів відображено у дослідженнях А. М. Алексюка, В. П. Андрущенка, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюна, В. Г. Кременя, А. І. Кузьмінського, В. І. Лозової, В. І. Лугового, Л. Б. Лук'янової, Н. Г. Ничкало, О. І. Пометун, В. О. Сластьоніна, М. М. Солдатенка та ін. Теоретико-методичні засади підготовки учителів початкової школи розкрито в працях В. І. Бондаря, Н. М. Бібік, М. С. Вашуленка, Л. В. Коваль, О. Г. Кучерявого, М. М. Левшина, Є. О. Лодатка, М. М. Марусинець, Л. Є. Петухової, Л. В. Пироженко, О. Я. Савченко, Л. О. Хомич та ін.

Мета статті – визначити діагностичні блоки професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи та експериментально перевірити рівень їхнього розвитку.

Одним із основних завдань нашого педагогічного експерименту передбачалося дослідження рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи. Було використано такі методи дослідження: спостереження, бесіди та тестування.

Загальна кількість учасників педагогічного експерименту 1960 осіб (з них в експериментальній групі (ЕГ) – 960, а в контрольній (КГ) – 952), також ще було додатково залучено 48 викладачів педагогічних університетів.

Під час педагогічного експерименту всіх членів загальної експериментальної групи було поділені на підгрупи.

ЕГ 1 – студенти педагогічних університетів (спеціальність: «Початкова освіта»)

у статусі вчителів початкової школи з дипломами освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» – 330 осіб (КГ 1 – 328 осіб).

ЕГ 2 – такі ж студенти тільки з дипломами освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» – 318 осіб (КГ 2 – 314 осіб).

ЕГ 3 – слухачі курсів підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти з дипломами освітньо-кваліфікаційних рівнів «спеціаліст» або «магістр» (спеціальність: «Початкова освіта») – 312 осіб (КГ 3 – 310 осіб).

Середній вік учителя початкової школи – 24 роки, хоча в кількісній характеристиці переважали 20-річні. Серед опитаних 932 особи – жінки, 18 осіб – чоловіки. Переважна кількість опитаних мала стаж роботи в початковій школі не менше 1-го – 3-х років.

Загальна кількість респондентів учителів початкової школи представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісний склад учасників педагогічного експерименту

Педагогічний університет	ЕГ 1	ЕГ 2
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	132	144
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»	68	62
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	70	58
Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка	60	54
Всього	330	318
Інститут підвищення кваліфікації	ЕГ 3	
Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	120	
Комунальний навчальний заклад «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників»	110	
Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського	82	
Всього	312	

Також у педагогічному експерименті взяли участь 48 викладачів, які організують освітній процес для учителів початкової школи. Середній вік викладачів – 37 років, хоча кількісно переважали 40–49-річні і 26–28-річні викладачі. 42 особи – жінки; 6 осіб – чоловіки. Переважна кількість опитаних мала стаж роботи у педагогічних освітніх установах 10–20 років.

Перед тим, як перевірити рівень розвиненості професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи, було вивчено рівень розвиненості професійно-педагогічної компетентності викладачів педагогічних університетів (експертів). Результати цього дослідження мають нам слугувати основою для розрахунку експерименту.

Для розрахунку результатів тестування вчителів початкової школи, було задіяно експертну групу, до складу якої ввійшли 48 осіб – фахівці, які здійснюють професійно-педагогічну підготовку або проводять курси підвищення кваліфікації вчителів

початкової школи.

Зауважимо, що експерти з різним трудовим стажем отримували спеціальність та починали свою професійно-педагогічну діяльність у різних умовах забезпеченості методичною і фаховою літературою, підвищували кваліфікацію в системі післядипломної освіти за різними програмами, дбали (чи не дбали) про самоосвіту, працювали в різних умовах тощо.

Тестування є діагностичним засобом, призначеним для оцінювання рівня розвиненості в учителя початкової школи складників професійно-педагогічної компетентності. При розробці тестів було враховано діагностику професійної підготовленості вчителя до педагогічної діяльності, запропоновану В. І. Уруським [1].

Основні компоненти діагностики – це теоретико-методична та психолого-педагогічна підготовка учителя початкової школи до професійно-педагогічної діяльності. Діагностичні параметри являють собою знання, уміння та навички вчителів, які оцінюються за десятибальною шкалою (9 – найвищий за значущістю бал, який свідчить, що запропоновану думку повністю поділяють; 0 – найнижчий бал, який свідчить, що висловлену думку не поділяють навіть частково; інші показники свідчать про часткову згоду із запропонованою думкою) [1].

Для перевірки результатів опитування та подальшого статистичного аналізу кожному діагностичному параметрові було присвоєно кваліметричний показник у балах (табл. 2).

Таблиця 2

Еталонні кваліметричні показники рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи

№ п/п	Спрямованість професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи	Рівні			
		Низький (бали)	Середній (бали)	Достатній (бали)	Високий (бали)
1.	Теоретико-методична підготовка	$P < 57$	$58 \leq P < 116$	$117 \leq P < 175$	$176 \leq P < 234$
2.	Психолого-педагогічна підготовка	$P < 32$	$33 \leq P < 67$	$68 \leq P < 100$	$101 \leq P < 135$
Загальна кількість балів відповідно до рівня на одну особу		$P < 89$	$90 \leq P < 183$	$184 \leq P < 275$	$276 \leq P < 369$

Набрані бали за кожним діагностичним блоком додаємо і досягнутий рівень вираховуємо за формулою:

$$P = \frac{\sum_n}{\sum_m} \times 100\% \quad (1)$$

де P – рівень розвиненості професійно-педагогічної компетентності,
 \sum_n – загальна сума балів, які набрав респондент,
 \sum_m – максимальна сума балів.

Отримання об'єктивних даних діагностування – це досить тривалий процес спостереження за респондентом. Насамперед їх треба накопичити. Не всі діагностичні параметри легко оцінюються в процесі спостереження за діяльністю респондента, тому

доцільно на першому етапі діагностування провести співбесіду з респондентом за питаннями, які відображають зміст діагностичних показників цієї методики.

Перевага цієї методики в тому, що вона дозволяє оцінювати основні сторони професійно-педагогічної компетентності вчителя початкової школи, виявляти слабкі ланки, дозволяє розробити конкретну систему заходів для підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності. Методика може бути використана повністю чи частково, тобто окремими блоками. Це дозволяє під час наступного діагностування акцентувати увагу на виявлених недоліках.

Статистичні результати опитування були підсумовані з урахуванням кількості питань, максимально можливої кількості балів, отриманих за відповідь на питання, та суми балів відповідно до рівня розвиненості блоку, який оцінювався.

Аналіз стану розвиненості професійно-педагогічної компетентності в експертній групі за діагностичними блоками наведений у таблиці 3.

Таблиця 3

Результати педагогічної діагностики оцінювання рівнів розвиненості професійно-педагогічної компетентності респондентів експертної групи за діагностичними блоками

Спрямованість професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи	Рівні	кількість, у %
Теоретико-методична підготовка	Високий	15,6
	Достатній	62,5
	Середній	21,9
	Низький	0
Психолого-педагогічна підготовка	Високий	17,1
	Достатній	64,1
	Середній	18,8
	Низький	0

Дані свідчать, що високий рівень теоретико-методичної підготовки професійно-педагогічної компетентності мають 15,6 % респонденти експертної групи, достатній – 62,5 % і середній – 21,9 %.

Психолого-педагогічна підготовка: високий рівень – 17,1 %, достатній – 64,1 %, і середній – 18,8 %. Низький рівень підготовки респондентів не виявлено. Ми вважаємо, що це доволі вагомий показник достатнього рівня розвиненості основних складових професійно-педагогічної компетентності респондентів експертної групи.

Загальний рівень професійно-педагогічної компетентності в експертній групі було вираховано як середнє арифметичне всіх діагностичних блоків за формулою 2.

$$\Sigma = (a_1 + a_2 + a_3) : n \quad (2)$$

де Σ – загальний рівень розвиненості,

a – кількість учасників відповідного рівня,

n – спрямованості професійно-педагогічної підготовки.

Було визначено загальний рівень професійно-педагогічної компетентності в експертній групі. Узагальнені результати експерименту зведені в таблиці 4.

Таблиця 4

Загальний рівень розвиненості професійно-педагогічної компетентності респондентів експертної групи

Рівні	кількість у %
Високий	16,4
Достатній	63,5
Середній	21,9
Низький	0

Це пояснюється тим, що більшість респондентів експертної групи мають відповідний фаховий досвід, досконало володіють навчальним матеріалом, засобами, формами навчальної діяльності, прийомами викладання матеріалу.

Наступний етап нашого дослідження передбачав визначення стану розвиненості професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи.

На констатувальній стадії педагогічного експерименту здійснено, як і в експертній групі, спостереження, бесіди та тестування ЕГ учителів початкової школи. Використано ті ж діагностичні параметри оцінювання та рівні.

Для точнішого відстеження рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи респондентам було запропоновано пройти тестування в Інформаційно-освітньому середовищі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (<https://dls.udpu.edu.ua>), у змісті якого представлено сім навчальних дисциплін: Інформаційно-комунікаційні технології в початковій освіті, Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство», Методика навчання освітньої галузі «Мова і література», Методика навчання освітньої галузі «Математика», Методика навчання освітньої галузі «Природознавство» – для діагностування рівнів теоретико-методичної підготовки; Психологія та Педагогіка – для діагностування рівнів психолого-педагогічної підготовки. Кожне з тестувань складається з 20 питань. Під час тестування респонденти відмічали (на їхню думку) правильні відповіді. Правильна відповідь оцінювалася в один бал. Набрана кількість балів визначає характерний рівень підготовки з навчальної дисципліни у такому діапазоні: високий ($P \geq 16$), достатній ($11 \leq P < 15$), середній ($6 \leq P < 10$) та низький ($P < 5$).

Для перевірки результатів опитування та подальшого статистичного аналізу кожному діагностичному параметрові було присвоєно кваліметричний показник у балах (табл. 5).

Таблиця 5

Еталонні кваліметричні показники рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи

№ п/п	Спрямованість професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи	Рівні			
		Низький (бали)	Середній (бали)	Достатній (бали)	Високий (бали)
1.	Теоретико-методична підготовка	$P < 82$	$83 \leq P < 166$	$167 \leq P < 250$	$251 \leq P < 334$
2.	Психолого-педагогічна підготовка	$P < 43$	$44 \leq P < 87$	$88 \leq P < 131$	$132 \leq P < 175$
Загальна кількість балів відповідно до рівня на одну особу		$P < 125$	$126 \leq P < 253$	$254 \leq P < 381$	$382 \leq P < 509$

Маючи кваліметричні показники за методами діагностики виявлених рівнів розвитку професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи за діагностичними блоками, ми співвіднесли суми отриманих балів у відповідну складову компетентності із загальною кількістю набраних балів та перевели у відсотки, які було вираховано за формулою 1.

Потім порівняли результати для виявлення складових, які потребуватимуть більшої уваги. Статистичний аналіз одержаних результатів здійснювався за допомогою електронних таблиць Microsoft Excel.

Аналіз розвиненості професійно-педагогічної компетентності за діагностичними блоками в експериментальних групах учителів початкової школи наведений у таблиці 6.

Таблиця 6

Результати педагогічної діагностики оцінювання рівнів розвитку професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи за діагностичними блоками під час констатувального етапу педагогічного експерименту (констатувальний зріз, у %)

Спрямованість професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи	Рівні	ЕГ 1	ЕГ 2	ЕГ 3
Теоретико-методична підготовка	Високий	14,6	13,4	12,9
	Достатній	42,7	44,3	44,5
	Середній	25,9	26,4	26,5
	Низький	16,8	15,9	16,1
Психолого-педагогічна підготовка	Високий	14,3	12,4	11,3
	Достатній	47,0	45,5	43,9
	Середній	27,1	26,5	29,0
	Низький	11,6	15,6	15,8

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту показали, що розвиненість професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи всіх груп знаходиться майже на однаковому рівні. Встановивши середнє значення даних кожного з рівнів експериментальних груп, ми порівняли їх із результатами експертної групи.

Теоретико-методична підготовка респондентів експериментальних груп у порівнянні з експертною групою становить в середньому: низький рівень – 16,3 %, в експертній групі – немає; середній – 26,3 %, експертна група – 21,9 %; достатній – 43,8 %, експертна група – 62,5 %; високий – 16,6 %, експертна група – 15,6 %.

Констатуємо, що стосовно рівня теоретико-методичної підготовки (знання та вміння теоретичних основ професійно-педагогічної діяльності; знання, уміння та навички використання методів професійно-педагогічної діяльності; знання історії розвитку та сучасний стан досягнень у професійно-педагогічній діяльності) більшість учителів початкової школи було віднесено до достатнього рівня. Це пояснюється вивченням у педагогічних університетів дисциплін гуманітарної та фундаментальної підготовки.

Психолого-педагогічну підготовку серед респондентів експериментальних груп

у порівнянні з експертною групою в середньому мають: низький рівень – 14,3 %, в експертній групі – немає; середній – 27,5 %, експертна група – 18,8 %; достатній – 45,5 %, експертна група – 64,1 %; високий – 12,7 %, експертна група – 17,1 %.

Такий стан засвідчує проблемність в опануванні вчителями загальнотеоретичних й фахових знань, недостатню здатність до їхнього відтворення у початковій школі. Очевидно, що вчителі потребують систематичної допомоги при перетворенні професійно-теоретичних знань у межах спеціальності, при інтерпретації нової інформації тощо.

Загальний рівень професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи було вираховано як середнє арифметичне всіх діагностичних блоків за формулою 2. Було визначено початковий стан професійно-педагогічної компетентності в експериментальних групах. Графічна інтерпретація результатів експерименту порівняно з експертною групою представлена на рис. 1.

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту показали, що загальний рівень розвиненості професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи знаходиться майже на однаковому рівні. Встановивши середнє значення даних кожного із рівнів експериментальних груп, ми порівняли їх із результатами експертної групи.

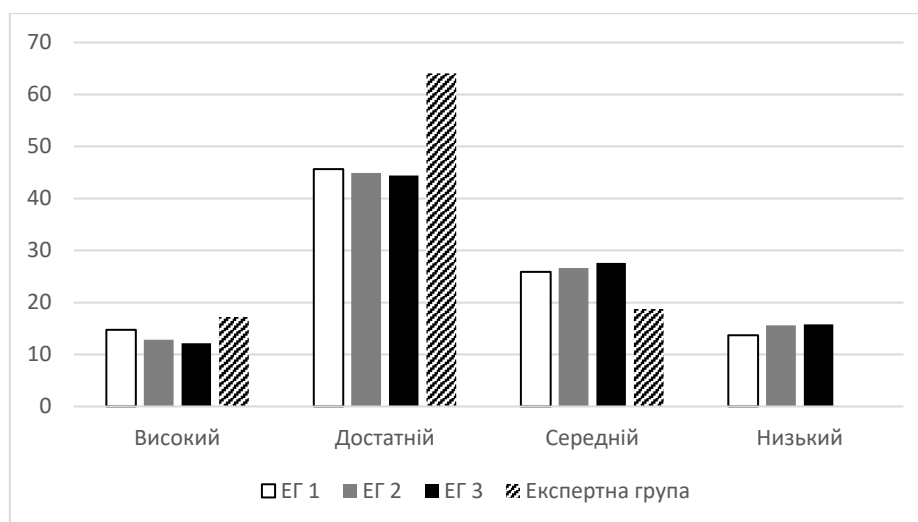

Рис. 1. Загальний рівень розвиненості професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи (констатувальний зріз, у %)

Загальний рівень розвиненості професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи у порівнянні з експертною групою (рис. 1) у середньому становить: низький рівень – 15,1 %, в експертній групі – немає; середній – 26,8 %, експертна група – 21,9 %; достатній – 45,0 %, експертна група – 63,5 %; високий – 13,2 %, експертна група – 16,4 %.

Також для порівняння двох емпіричних розподілів для кожного діагностичного блоку професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи ми використали критерій Пірсона χ^2 . Надійність результатів – 95 % вірогідності. Нульова гіпотеза полягає в припущенні, що респонденти експериментальної та контрольної груп

мають однаковий рівень розвиненості професійно-педагогічної компетентності. Статистичний аналіз одержаних результатів здійснювався за допомогою електронних таблиць Microsoft Excel. Так, критерій Пірсона $\chi^2_{\text{емп}}$ для порівняння розподілів експериментальних груп дорівнює відповідно за теоретико-методичною – 0,57, психолого-педагогічною спрямованістю – 3,85 та загальним рівнем розвиненості професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи – 1,34. Порівнюючи отримані значення критерію Пірсона з критичним значенням критерію для рівня значущості $\alpha=0,05$ та числа ступенів свободи $v=3$ $\chi^2_{\text{кр.}}=7,81$, робимо висновок, що показники констатувального етапу педагогічного експерименту у визначенні рівня розвиненості професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи істотно не відрізняються (для кожного блоку та загального рівня $\chi^2_{\text{емп}} < \chi^2_{\text{кр.}}$).

Отже, результати констатувального етапу педагогічного експерименту дають змогу констатувати, що процес розвитку професійно-педагогічної компетентності вчителів початкової школи потребує удосконалення, що можливе за умов: забезпечення готовності особистості до дистанційного навчання; організаційно-технічного забезпечення дистанційного навчання; навчально-методичного забезпечення дистанційного навчання; організації процесу дистанційного навчання на особистісній основі; неперервності психолого-педагогічного супроводу дистанційного навчання; системності підвищення кваліфікації організаторів дистанційного навчання.

Теоретичні висновки та опрацьовані результати констатувального етапу є основою формування етапу педагогічного експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Педагогічна діагностика. Методичні рекомендації / укл. В. Урський. URL: <http://bcmc.kiev.ua/docs/peddiagnostika.pdf> (дата звернення: 05.09.2020).

REFERENCES

1. Pedagogichna diahnostryka. Methodychni rekomendatsii. V. Uruskyi (Ed.). URL: <http://bcmc.kiev.ua/docs/peddiagnostika.pdf> [in Ukrainian].